

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอ

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการแก้ปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในส่วนราชการไทย ด้วยพุทธบูรณาการ” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาระบบอุปถัมภ์และปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในส่วนราชการไทย ๒) เพื่อศึกษากระบวนการแก้ปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในส่วนราชการไทย ๓) เพื่อศึกษากระบวนการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากระบบอุปถัมภ์ในส่วนราชการไทยด้วยพุทธบูรณาการ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ระบบอุปถัมภ์และปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในส่วนราชการไทย ระบบอุปถัมภ์เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนสองกลุ่มที่เอื้อประโยชน์ให้แก่กันและกัน โดยมีฐานะทางสังคมแตกต่างกัน คนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงกว่า จะใช้อิทธิพลและสิ่งที่มีอยู่คุ้มครองให้ผลประโยชน์แก่ผู้มีฐานะต่ำว่า ซึ่งตอบแทนด้วยการให้ความจงรักภักดีเป็นแบบช่วยเหลือตอบแทน ซึ่งรวมทั้งการอุทิศตนรับใช้ผู้อุปถัมภ์ ลักษณะความสัมพันธ์ประเภทนี้เป็นความสัมพันธ์ที่แต่ละฝ่ายมีบทบาทหน้าที่และคาดหวังต่อกันบางประการ ซึ่งเป็นที่รับรู้และยอมรับ กันตามธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมของสังคม ระบบอุปถัมภ์ที่คนทั่วไปรู้จักหรือเข้าใจ มักหมายถึงระบบการช่วยเหลือพวกพ้อง ซึ่งตรงกันข้ามกับระบบคุณธรรม ที่ยึดถือความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานเป็นสำคัญ ระบบอุปถัมภ์ในส่วนราชการไทย มีมาช้านานตั้งแต่มีประเทศไทย จนถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง ผลของระบบอุปถัมภ์คือข้าราชการไทยไม่ตั้งใจทำงาน เอาแต่วิ่งเต้นกับผู้มีอำนาจ ผลงานไม่สำคัญเพราะค่าของคน ไม่ใช่อยู่ที่ผลของงาน แต่ค่าของคนอยู่ที่ว่าเป็นคนของใคร คนเก่งที่ไม่มีพวกจึงหล่นหายไปจากระบบราชการ ได้แต่คนที่เดินเข้าสู่ตำแหน่งทำให้ระบบอ่อนแอ ปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในระบบราชการ เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการพัฒนาองค์กร และเกิดการขัดแย้งกันระหว่างข้าราชการด้วยกันเช่นคนที่ผู้ใหญ่ฝากมา มักจะทำงานไม่เก่ง หรือทำไม่เป็นเพราะบรรจุลงในตำแหน่งที่ตัวเองไม่ถนัด แต่มานั่งเพื่อเอาตำแหน่งไม่สามารถทำงานตรงนั้นได้

ระบบอุปถัมภ์ เป็นระบบที่การบริหารทรัพยากรบุคคลเป็นไปตามอรรถาศัยของผู้บริหาร โดยไม่มีกฎเกณฑ์ แต่ระบบอุปถัมภ์ที่มีความจำเป็นสำหรับหน่วยงานที่ต้องอาศัยความไว้วางใจ

เชื่อใจ ความจงรักภักดี สภาพปัญหาที่เกิดจากระบบอุปถัมภ์ในส่วนราชการไทย ทำให้ระบบคุณธรรมที่สร้างวัฒนธรรมราชการให้เข้มแข็ง กลายเป็นระบบอุปถัมภ์ที่ทำให้ส่วนราชการอ่อนแอ ไม่ได้ทำให้สามารถเลือกคนดีคนเก่งเข้าไปบริหารได้อย่างแท้จริง ทำให้ส่วนราชการ ละทิ้งระบบอาวุโส ความเป็นพี่น้องรุ่มหมดไป ทำให้ข้าราชการที่ดีทำงานตามหน้าที่และเข้าใจระบบคุณธรรม ขาดขวัญกำลังใจ ภารกิจของส่วนราชการถูกจำกัดบทบาท เพราะต้องสนองตอบต่อฝ่ายที่ควบคุม โดยเน้นสนองตอบต่อผลประโยชน์ส่วนตัว มากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ทำให้เกิดการทุจริตมากขึ้น

ข้อดีของระบบอุปถัมภ์ คือทำให้ความสัมพันธ์ของคนในสังคมเป็นไปอย่างเอื้ออาทร มีน้ำใจ และรู้ซึ่งถึงจิตใจกันมากกว่าสังคมที่ใช้กฎหมายเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ หรือใช้ในการบังคับให้คนในสังคมนั้น ๆ ต้องปฏิบัติตาม โดยสังคมระบบอุปถัมภ์นั้นหากว่าเกิดปัญหาขึ้น บางครั้งก็สามารถตกลงกันได้โดยง่าย ๆ โดยไม่ต้องใช้กฎหมายเข้ามาเกี่ยวข้อง

ข้อเสียของระบบอุปถัมภ์มีหลายอย่างด้วยกัน คือหากหน่วยงานต่าง ๆ นำระบบอุปถัมภ์มาใช้ อาจทำให้ได้คนที่ไม่มีความรู้ความสามารถมาทำงาน ซึ่งอาจทำให้มีผลกระทบต่อหน่วยงานนั้น และที่สำคัญที่สุด ระบบอุปถัมภ์จะเป็นตัวทำลายหลักนิติรัฐ เพราะระบบอุปถัมภ์นี้ จะอ้างอิงถึงระบบประโชชนนิยม ซึ่งบางครั้งอาจละเลยกฎหมายที่ประเทศได้กำหนดไว้ หรือละเลยกฎกติกาที่สังคมได้บัญญัติไว้ โดยระบบอุปถัมภ์นี้จะใช้หลักในการประพฤติปฏิบัติ เป็นประโยชน์ของตนเองและพวกพ้องเป็นหลัก และจะใช้หลักนี้ในการตัดสินใจว่าเราสมควรทำอะไรหรือไม่ควรทำอะไร

ระบบราชการไทยได้กำเนิดมาพร้อม ๆ กับระบบการปกครองของประเทศ โดยเฉพาะความพยายามของรัฐที่จะให้บริการกับประชาชน ซึ่งในยุคแรก ๆ นั้นการบริหารส่วนใหญ่จะเป็นแต่เพียงการป้องกันประเทศและการรักษาความปลอดภัยเป็นหลัก ซึ่งจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ การปฏิรูประบบราชการเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกคือ ในสมัยรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แห่งกรุงศรีอยุธยา ในครั้งนั้นได้มีการตั้งหน่วยงานหลักขึ้นมา ๔ หน่วยคือ เวียง วัง คลัง นา ซึ่งถือได้ว่าเป็นการวางระบบการบริหารราชการพลเรือนครั้งแรกของประเทศไทย การแบ่งส่วนราชการเป็น ๔ หน่วยงานใหญ่เช่นนี้ได้ใช้มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

การปฏิรูประบบราชการครั้งที่สอง ซึ่งถือได้ว่าเป็นการปฏิรูปในลักษณะการรื้อระบบครั้งใหญ่ และประสบความสำเร็จอย่างยิ่งก็คือ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้ทรงปฏิรูประบบราชการครั้งใหญ่ ซึ่งสืบเนื่องมาจากแรงกดดันที่ประเทศไทยจะต้อง

พัฒนาประเทศให้รอดพ้นจากการขยายการค้าอาณานิคมของประเทศตะวันตก เพราะถ้าหากไทยไม่สามารถปฏิรูประบบราชการในยุคนั้นได้ทันเวลาแล้ว อาจกล่าวได้ว่าไทยคงจะสูญเสียเอกราชให้กับประเทศตะวันตก เช่นเดียวกันกับประเทศเพื่อนบ้านข้างเคียงซึ่งปรากฏอยู่ในขณะนั้น

ผลของการปฏิรูประบบราชการในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทำให้ประเทศไทยมีความเจริญก้าวหน้าในหลาย ๆ ด้าน สามารถรักษาเอกราชของประเทศ และสามารถเริ่มต้นการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยได้ ใช้นับมาจนถึงยุคปัจจุบัน ระบบราชการไทยในปัจจุบัน เป็นมรดกที่ตกทอดมาจากการปฏิรูประบบราชการ การเปลี่ยนแปลงในยุคหลัง ๆ ถึงแม้ว่าจะมีการยุบกระทรวงบ้าง หรือตั้งกระทรวงใหม่บ้างก็ตาม

กระบวนการแก้ปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ในส่วนราชการไทยโดย

๑) การจัดระเบียบข้าราชการพลเรือน ให้คำนึงถึงระบบคุณธรรมซึ่งเป็นระบบที่ควรบริหารทรัพยากรบุคคลเป็นไปตามกำหนดกฎเกณฑ์ซึ่งเป็นธรรมโดยยึดหลักสำคัญ คือ สมรรถนะ ความเสมอภาค ความเป็นธรรม ความมั่นคงในการดำรงสถานะภาพความเป็นกลางทางการเมือง และประโยชน์ ทางราชการ

๒) การบริหารราชการ มีความโปร่งใส เป็นธรรมและตรวจสอบได้

๓) การคัดเลือกข้าราชการ กลไกการคัดเลือกข้าราชการเพื่อแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในระดับที่สูงขึ้น ต้องมีประสิทธิภาพโปร่งใสและเป็นธรรม ตามหลักการระบบเปิด

๔) วิธีการรักษาระบบคุณธรรม คือ ส่งเสริมให้มีการดำเนินการตามระบบคุณธรรม ดำรงรักษาความเป็นธรรมให้แก่ข้าราชการพลเรือน ตามระบบคุณธรรม และคุ้มครองระบบคุณธรรมโดยคอยตรวจสอบไม่ให้หน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารทรัพยากรบุคคล ออกกฎระเบียบที่ไม่สอดคล้องกับระบบคุณธรรม

นำระบบคุณธรรมเข้ามาแทนที่ระบบอุปถัมภ์ เพราะระบบอุปถัมภ์ทำลายกฎหมายทำลายคุณค่าของการเป็นมนุษย์ ทำลายความเสมอภาค สร้างระบบอภิสิทธิ์ ทำให้เกิดการคอร์รัปชัน และทำลายความสามัคคี ซึ่งแตกต่างจากการอุปถัมภ์ทางพระพุทธศาสนา เพราะการอุปถัมภ์ในพระพุทธศาสนา เป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ด้วยจิตใจเอื้ออาทรไม่เอารัดเอาเปรียบกัน สังคมแบบพุทธเป็นสังคมแห่งการเกื้อกูลกันระหว่างพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา โดยอุบาสกและอุบาสิกา จะเป็นผู้เกื้อกูล อุปถัมภ์บำรุงภิกษุ ภิกษุณี ด้วยปัจจัย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัช ฝ่ายภิกษุ ภิกษุณี จะเกื้อกูลอุบาสก อุบาสิกา ด้วยการแนะนำหลักแห่งการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ตามหลักอริยสัจ ๔ ให้รู้ถึงทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ คือมรรคมงคลแปด มีสัมมาทิฐิ ความ

เห็นชอบเป็นอาทิ ตามหลักอคติ ๔ ไม่มีความลำเอียงเพราะรัก เพราะชัง เพราะหลง และเพราะกลัว บุคคลผู้ละเมิดความชอบธรรมเพราะฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ และภยากติ ยศของผู้นั้นย่อมเสื่อม ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ให้มีความรักความปรารถนาดีต่อกัน มีไมตรีช่วยเหลือกัน มีความสงสาร ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ มีความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีมีความสุข ก็มีใจเข้มแข็งเบิกบาน มีใจเป็นกลางวางเฉย วางตนและปฏิบัติไปตามหลักการเหตุผลและความเที่ยงธรรม ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ คือ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือ สงเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ กล่าวคำไพเราะ สุภาพน่าฟัง ซึ่งเจองานะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐาน ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เกิดแก่เจ็บตายด้วยแรงกาย รวมทั้งช่วยแก้ไข้ปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม ทำตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอแก่ทุกคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบ แตกต่างจากการอุปถัมภ์ในสังคมไทยที่ใช้กันอยู่ เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ซึ่งแลกเปลี่ยนระหว่างคนในชุมชนหรือหน่วยงานที่มีบทบาทต่างกัน เป็นการแลกเปลี่ยนที่ไม่สมดุลและยังคงมีอยู่ตราบเท่าที่มีผลประโยชน์ต่อกัน โดยผู้อุปถัมภ์จะได้ผลประโยชน์มากกว่าผู้รับอุปถัมภ์ เพราะเป็นฝ่ายที่มีอำนาจต่อรองมากกว่า

การให้การอุปถัมภ์ในทางพระพุทธศาสนามีความสำคัญและความจำเป็นอย่างยิ่งทำให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายและดำรงคงมั่นมาจนถึงปัจจุบัน ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระไตรปิฎกว่า “ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ผู้บำรุงอุปถัมภ์เธอทั้งหลายด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย” “ข้อที่เธอทั้งหลายแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนแก่พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น ชื่อว่าเธอทั้งหลายมีอุปการะมากแก่พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตต่างพึ่งพาอาศัยกันและกันอยู่ ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อต้องการสัจจะออกให้ได้ เพื่อทำความสิ้นสุดแห่งทุกข์โดยชอบด้วยประการดังกล่าวนี” “ภิกษุสงฆ์กับอุบาสกและอุบาสิกา มีความสัมพันธ์ซึ่งอาศัยกันและกัน ช่วยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ยั่งยืนมาจนถึงปัจจุบัน อุบาสกอุบาสิกาเป็นผู้อุปถัมภ์บำรุง ภิกษุ ภิกษุณี ด้วยการถวายผ้าห่ม ผ้าห่ม ข้าว น้ำ ที่อยู่อาศัย ยาบำบัดไข้ ฝ่ายภิกษุ ภิกษุณี ก็เกื้อกูลอุบาสก อุบาสิกาเหล่านั้น ด้วยการแนะนำสั่งสอนหลักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง” ข้อความที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้เกี่ยวกับภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาเป็นสิ่งที่เตือนใจได้เป็นอย่างดีว่า ทั้งภิกษุสงฆ์ ทั้งอุบาสก อุบาสิกา เป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบการพระศาสนา ไม่ยิ่งไม่หย่อนกว่ากัน การพระศาสนานี้มิใช่เฉพาะพระภิกษุสงฆ์เท่านั้นต้องรับผิดชอบ อุบาสก อุบาสิกา ก็ต้องรับผิดชอบเช่นกัน

การอุปถัมภ์ในพระพุทธศาสนา เป็นการอุปถัมภ์บำรุงตามหน้าที่ โดยพระพุทธเจ้าทรงแบ่งกลุ่มคนออกเป็น ๖ กลุ่ม เปรียบด้วยทศ ๖ มีทศเบื้องหน้า มารดาบิดา เป็นอาทิ บุตรพี่อุปถัมภ์บำรุงโดยหน้าที่ ๕ สถานคือ ๑) ท่านเลี้ยงมาแล้วเลี้ยงท่านตอบแทน ๒) ทำกิจของท่าน ๓) ดำรงวงศ์ตระกูล ๔) ปฏิบัติตนให้เป็นผู้สมควรรับทรัพย์มรดกเป็นทายาท ๕) เมื่อท่านล่วงลับไปทำบุญอุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่ท่าน เป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูทดแทน ที่มารดาบิดาท่านได้อุปถัมภ์บำรุงและอนุเคราะห์บุตรโดยหน้าที่ ๕ สถานเช่นกันคือ ๑) ห้ามมิให้ทำความชั่ว ๒) สอนให้ตั้งอยู่ในความดี ๓) ส่งเสียบุตรให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียน ๔) หาภรรยา (สามี) ที่เหมาะสมให้ ๕) มอบทรัพย์สมบัติให้เมื่อถึงเวลาอันสมควร

กระบวนการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากระบบอุปถัมภ์ในส่วนราชการไทยด้วยพุทธบูรณาการ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ได้ทรงวางรากฐานระบบข้าราชการพลเรือนไว้เป็นหลักสำคัญ ๔ ประการคือ ๑) ให้ข้าราชการพลเรือนทั้งหมดอยู่ภายใต้ระเบียบเดียวกัน ๒) ให้เลือกสรรผู้มีความรู้ความสามารถเข้ารับราชการโดยเสมอภาคและยุติธรรม โดยใช้วิธีสอบแข่งขัน ให้ผู้สอบได้คะแนนสูงสุดมีสิทธิเข้ารับราชการก่อนผู้ได้คะแนนต่ำ เพื่อแก้ปัญหา ระบบอุปถัมภ์ในส่วนราชการไทย คือการใช้เส้นสายและอิทธิพลในการฝากบุคคลเข้าทำงาน หลักที่ทรงให้เลือกสรรผู้มีความรู้ความสามารถเข้ารับราชการโดยเสมอภาคและยุติธรรมนี้ ตรงกับหลักการของระบบคุณธรรม ข้อที่ว่า ให้ถือหลักความรู้ความสามารถและความเสมอภาคในโอกาสในการบริหารงานบุคคล ๓) ให้ข้าราชการพลเรือนรับราชการเป็นอาชีพ พระราชประสงค์ไม่ให้ข้าราชการมีความกังวลที่จะต้องแสวงหาผลประโยชน์ในทางอื่นมาเลี้ยงชีพ ๔) ให้ข้าราชการพลเรือนมีวินัย คืออุทิศเวลาทั้งหมดให้แก่ราชการ รักษาชื่อเสียงมิให้ขึ้นชื่อว่าเป็นผู้ประพฤติชั่ว เคารพเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา ถือประโยชน์ของราชการแผ่นดินเป็นที่ตั้ง ไม่กระทำกิจการใด ๆ อันอาจเสียเกียรติศักดิ์ของตำแหน่งหน้าที่ราชการ ข้อนี้เป็นการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ซึ่งมีระบบการปกครองของประเทศแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์ประมุข ฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายนิติบัญญัติโดยผ่านรัฐสภา ได้ตราพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน พ.ศ. ๒๕๕๑ ที่สำคัญดังนี้ ๑) การจัดระเบียบข้าราชการพลเรือนสามัญ ให้คำนึงถึงระบบคุณธรรม ได้แก่ การรับบุคคลเพื่อบรรจุเข้ารับราชการและแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง ต้องคำนึงถึงความรู้ความสามารถของบุคคล ความเสมอภาค ความเป็นธรรมและประโยชน์ทางราชการ การบริหารทรัพยากรบุคคล ต้องคำนึงถึงผลสัมฤทธิ์และประสิทธิภาพขององค์กรและลักษณะของงาน โดยไม่เลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม การพิจารณาความดีความชอบ การเลื่อนตำแหน่งและการให้ประโยชน์อื่น

ข้าราชการ ต้องเป็นไปอย่างเป็นธรรม โดยพิจารณาจากผลงาน ศักยภาพ และความประพฤติ และจะนำความเห็นทางการเมืองหรือสังกัดพรรคการเมืองมาประกอบการพิจารณามีได้ การดำเนินการทางวินัย ต้องเป็นไปด้วยความยุติธรรมและโดยปราศจากอคติ การบริหารทรัพยากรบุคคลต้องมีความเป็นกลางทางการเมือง ๒) การรักษาราชการข้าราชการ ข้าราชการพลเรือนสามัญ ต้องรักษาราชการตามคำสั่งส่วนราชการกำหนด โดยมุ่งประสงค์ให้เป็นข้าราชการที่ดี มีเกียรติและศักดิ์ศรีความเป็นข้าราชการ คือ การยึดมั่นและยืนหยัดทำในสิ่งที่ถูกต้อง การซื่อสัตย์ สุจริตและความรับผิดชอบ การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ การปฏิบัติหน้าที่โดยไม่เลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมและการมุ่งผลสัมฤทธิ์ของงาน

การแก้เพื่อไม่ให้มีระบบอุปถัมภ์เลยนั้น เป็นไปไม่ได้ แต่การแก้ปัญหาโดยการจัดการให้เป็นระบบ มีความเหมาะสมตามระบบและระเบียบ เป็นไปได้ ซึ่งในกระบวนการสร้างความเป็นไปได้นี้อาจใช้คำว่ายุทธศาสตร์แก้ปัญหาระบบอุปถัมภ์ในส่วนราชการไทย โดยในพุทธยุทธศาสตร์นั้นต้องประกอบด้วยกลยุทธ์ ๔ ด้านคือ

๑) กลยุทธ์ป้องกัน ไม่ให้โอกาสแก่การเกิดขึ้นแห่งการอุปถัมภ์ที่ยังไม่เกิดขึ้น (เป็นสังวรปธาน) เป็นเสมือนทำคันป้องกันน้ำ

๒) กลยุทธ์กำจัด ทำลายกระบวนการอุปถัมภ์อันไม่ชอบธรรมที่มีอยู่แล้วให้หมดสิ้นไป (เป็นปหานปธาน) เป็นเสมือนการกำจัดวัชพืชนาข้าวให้หมดสิ้นไป

๓) ยุทธศาสตร์พัฒนา พัฒนากฎระเบียบ พัฒนาระบบการ พัฒนาคน พัฒนาศีลธรรม คุณธรรมในคน (เป็นภาวนापธาน) คือการเติมเต็มในส่วนที่ยังพร่องเปรียบเสมือนใส่ปุ๋ยให้ต้นข้าวในนา

๔) ยุทธศาสตร์อารักขา หมายถึง การรักษาดูแล ควบคุมระบบต่าง ๆ ที่พัฒนาได้ดีแล้วเหมาะสมแล้ว ให้เกิดความมั่นคง (เป็นอนุรักษนาปธาน)

ทั้ง ๔ ยุทธศาสตร์นี้เมื่อปฏิบัติไปพร้อมกัน ไม่นานวันข้าวก็จะออกรวงชู่อและสุกให้ได้ผลผลิตตามที่ต้องการ ในการแก้ปัญหาระบบอุปถัมภ์ในแวดวงราชการก็สามารถประสบความสำเร็จ ให้ได้ราชการที่มีคุณภาพ ราชการก็มีความก้าวหน้า

สิ่งสำคัญที่สุดคือ “คน” การสร้างรูปแบบกระบวนการแก้ปัญหานี้จึงต้องให้น้ำหนักไปที่คน กล่าวโดยสรุปคือ

๑) สร้างคนให้มีระเบียบวินัยราชการตามมาตรฐานแนวพุทธคือพัฒนาค้นทั้งที่มีอยู่แล้วและที่จะเข้ามาใหม่ให้เป็นผู้มีวินัยราชการที่เคร่งครัด สร้างคนให้มีอุดมการณ์ มีหลักการ มีความซื่อสัตย์ มีความละเอียดซื่อสัตย์ มีความกล้าหาญทางศีลธรรมและจริยธรรม

๒) สร้างคนให้มีจิตที่หนักแน่น มั่นคง ในระเบียบวินัย และคุณความดีทั้งปวงอันเป็นที่ยอมรับกันในประเทศไทยและในประชาคมโลก พัฒนาค้นให้เกิดมีจิตสำนึกอันสูงส่งและรู้จักแยกแยะความถูกความผิดให้ได้และสามารถปฏิบัติได้

๓) สร้างคนให้มีความเฉลียวฉลาด สามารถบริหารราชการได้อย่างถูกต้องตามระเบียบตามหลักการบริหาร ตามหลักความถูกต้องยุติธรรม มีวิสัยทัศน์ในการบริหารและพัฒนา ระบบราชการเพื่อความมั่นคง เพื่อความก้าวหน้าของทุกองคาพยพแห่งราชการ ประเทศไทยไม่เจริญเท่าที่ควรเพราะขาดพื้นฐานที่ดีคือ วินัย ที่ขาดวินัยเพราะขาดหิริ ความละอายในเมื่อทำความชั่ว และขาด โอตตัปปะ ความเกรงกลัวผลชั่วที่จะเกิดตามมา แก้ปัญหานี้ได้ราชการก็จะโปร่งใส ขึ้นมากมายทีเดียว

ระบบอุปถัมภ์ จะต้องมียุทธธรรมประกอบเข้ามาด้วย จึงจะไปได้ดี ถ้าเป็นไปในรูปที่ว่า “ค่าของคน อยู่ที่ เป็นคนของใคร” ไม่ใช่ “ค่าของคน อยู่ที่ ผลของงาน” แล้ว ระบบอุปถัมภ์ก็จะล้มเหลว ไม่ก่อประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของทางราชการเลย สร้างจิตสำนึก คือหิริ โอตตัปปะแก่ข้าราชการที่มีอำนาจให้คุณให้โทษให้ได้ก่อนใช้หลัก นิคคณฺเห นิคฺคหารํ อย่างเข้มงวด คือลงโทษผู้ไม่ยุติธรรมอย่างตรงไปตรงมา สร้างระบบใหม่ ด้วยการให้หลักธรรมนำความรู้ ความสามารถ

ใช้หลักพละ ๔ สำหรับราชการ คือ

๑) ปัญญาพละ เลือกคนเก่งมาทำราชการ อย่าเอาแต่ระบบญาติ ระบบเส้น ๒) วิริยพละ เลือกคนที่ขยันทำงาน อย่าเอาคนขี้เกียจมาทำงาน ๓) อนวัชพละ สร้างระบบราชการให้สุจริต สะอาดทุกระดับ ให้รางวัลคนทำดี ลงโทษคนชั่วให้เด็ดขาด ๔) สังคหพละ มีมิตรภาพต่อกัน ทำงานเป็นทีม มีระบบสวัสดิการที่ดีทั่วถึง

การบริหารอิงธรรมาธิปไตย จะช่วยแก้ปัญหาระบบอุปถัมภ์ คือไม่เป็นอัตตาธิปไตยที่เจ้านายเป็นใหญ่ ไม่เป็นโลกาธิปไตยที่ลูกน้องเป็นใหญ่ แต่เป็นธรรมาธิปไตยที่ทุกฝ่ายได้ประโยชน์ แบบ Win – Win ใช้หลักธรรมาธิปไตย ปราศจากอคติ ๔ ประการ ปคฺคณฺเห ปคฺคหารํ ยกย่องคนที่ควรยกย่อง นิคคณฺเห นิคฺคหารํ ข่มคนที่ควรข่ม

การแก้ปัญหาาระบบอุปถัมภ์ที่เป็นอยู่นี้ จึงควรใช้วิธีการแปลงอุปสรรคให้เป็นอุปกรณ โดยการเพิ่มหลักการพึ่งตนเองให้ได้ก่อน และไม่สร้างนิสัยรอคอยความช่วยเหลือ ร้องขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น ทำให้ตนเป็นที่พึ่งของตนให้ได้ จากนั้นย่อมมีจิตเมตตากรุณาต่อผู้อื่นในสังคมไทย โดยใช้หลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนา ที่สำคัญคือหลักสาราณียธรรม ๖ หลักสังคหวัตถุ ๔ สัมปรัสนธรรม ๗ และทศพิธราชธรรม ๑๐ จะทำให้สังคมไทยมีการอุปถัมภ์กัน ในทางที่ถูกต้อง ไม่ขัดกับหลักการทางพระพุทธศาสนา คือการอุปถัมภ์ในเชิงพุทธ ซึ่งจะกลายเป็นรากฐานที่เข้มแข็งของสังคมไทย ในการที่จะพัฒนาต่อยอดให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปอย่างยั่งยืน

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๒.๑ ระบบอุปถัมภ์และปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในส่วนราชการไทย

ระบบอุปถัมภ์และปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในส่วนราชการไทย ระบบอุปถัมภ์เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนสองกลุ่มที่เอื้อประโยชน์ให้แก่กันและกัน โดยมีฐานะทางสังคมแตกต่างกัน คนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงกว่า จะใช้อิทธิพลและสิ่งที่มีอยู่คุ้มครองให้ผลประโยชน์แก่ผู้มีฐานะต่ำกว่า ซึ่งต้องตอบแทนด้วยการให้ความจงรักภักดี เป็นแบบช่วยเหลือตอบแทน ซึ่งรวมทั้งการอุทิศตนรับใช้ผู้อุปถัมภ์ ลักษณะความสัมพันธ์ประเภทนี้ เป็นความสัมพันธ์ที่แต่ละฝ่ายมีบทบาทหน้าที่และคาดหวังต่อกันบางประการ ซึ่งเป็นที่รับรู้และยอมรับกันตามธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมของสังคม ระบบอุปถัมภ์ที่คนทั่วไปรู้จักหรือเข้าใจ มักหมายถึงระบบการช่วยเหลือพวกพ้อง ซึ่งตรงกันข้ามกับระบบคุณธรรม ที่ยึดถือความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดอकिन ริฟพัฒนา กล่าวไว้ว่า ระบบอุปถัมภ์เป็นผลมาจากความเชื่อของคนไทยในเรื่องบุญกรรม และเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ เช่น ความเชื่อที่ว่าผู้ที่เกิดมาท่ามกลางเงินทอง มีทรัพย์สินอำนาจวาสนา เป็นเพราะกรรมที่ทำไว้แต่ปางก่อน คนเราเกิดมาไม่เท่าเทียมกันด้วยเหตุที่บุญบารมีที่สะสมไว้แต่ปางก่อนแตกต่างกัน ทำให้คนไทยยอมรับความแตกต่างในฐานะตำแหน่งที่ลดหลั่นเป็นชั้น ๆ ว่าเป็นสิ่งที่ป็นธรรมชาติและธรรมดา และยึดถือความแตกต่างเป็นหลักสูงต่ำของฐานะตำแหน่งในการจัดระเบียบสังคม คือความ สัมพันธ์แบบผู้ใหญ่-ผู้น้อย หรือความสัมพันธ์แบบลูกพี่-ลูกน้อง ความสัมพันธ์แบบดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความไม่เสมอภาคในการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ซึ่งความสัมพันธ์ในลักษณะนี้เองที่เราเรียกว่า ความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ ในการแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ ผู้อุปถัมภ์จะมีส่วนได้เปรียบในความสัมพันธ์

เพราะผู้อุปถัมภ์จะมีจำนวนน้อยที่มีทรัพยากรมากพอที่จะจ่ายให้แก่ผู้รับอุปถัมภ์ได้ จึงสามารถเลือกได้ว่า จะให้ความอุปถัมภ์แก่ใคร และกำหนดว่าผู้รับอุปถัมภ์จะต้องให้บริการอะไรตอบแทน^๑

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สนิท สมักรการ กล่าวถึงระบบอุปถัมภ์ไว้ในวารสารสังคมไทย เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว เครือญาติ กับระบบอุปถัมภ์ ความว่า ระบบอุปถัมภ์เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ ทางสังคมประการหนึ่งที่แต่ละฝ่ายมีบทบาทหน้าที่ ความคาดหวังต่อกันบางประการ จึงเป็นที่รู้หรือยอมรับกันตามธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมของสังคม ความสัมพันธ์ ทางสังคมแบบนี้คือสิ่งที่ อีริค วูล์ฟ (Eric R. Wolf) เรียกว่า ความสัมพันธ์ระหว่าง “ผู้อุปถัมภ์ – ผู้รับบริการ” (Patron Client Relations) ซึ่งมีลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกันอยู่มาก แม้ว่าฝ่ายผู้อุปถัมภ์จะเป็นผู้ให้มากกว่าก็ตาม แต่ก็มิได้เป็นการให้เปล่า ผลตอบแทนจากผู้รับบริการจะมีให้แก่ผู้อุปถัมภ์เสมอ แม้ว่าอาจจะไม่ใช่ในด้านวัตถุก็ตามไป ในด้านจิตใจ ความจงรักภักดีหรือการไปออกเสียงลงคะแนนให้เป็นต้น ลักษณะของความสัมพันธ์แบบนี้มีองค์ประกอบของความเป็นมิตรแท้ด้วย แต่เป็นมิตรภาพที่ขาดดุลยภาพ (Lop-sided friendship) ในแง่ที่ว่าฝ่ายหนึ่งมีอำนาจเหนืออีกฝ่ายหนึ่งมากเกินไป เป็นการให้ความสนิทสนมคุ้นเคยกับแสวงหาผลประโยชน์จากกันหรือจากผู้อื่น (instrumental friendship) มากกว่าคำนึงถึงความเป็นมิตรแท้^๒ และสอดคล้องกับงานวิจัยของมินาวรรณ ยืนยงค์ กล่าวถึงระบบอุปถัมภ์ไว้ในวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต เรื่อง “ทัศนคติของประชาชนที่มีต่อระบบอุปถัมภ์และระบอบประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต : ศึกษาเฉพาะกรณีทัศนคติของพนักงานภาคพื้น บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน)” มีความว่า ระบบอุปถัมภ์ถือเป็นระบบที่แฝงตัวอยู่ในทุกระบบของสังคมไทย เริ่มตั้งแต่ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งในสมัยนั้นได้มีการจัดลำดับชั้นของบุคคลในสังคมลดหลั่นกันตามศักดินาที่มีอยู่ ความสัมพันธ์ระหว่างไพร่กับนาย หรือข้าราชการผู้น้อยกับข้าราชการผู้ใหญ่และเจ้านาย มีลักษณะเป็นระบบอุปถัมภ์ระหว่างบุคคลที่มีความแตกต่างกันตามฐานะและศักดินา ระบบอุปถัมภ์ยังคงมีอยู่ในสังคมไทยเรื่อยมา กระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕ ที่มีการนำระบอบ

^๑อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คุวินทร์พันธุ์, ระบบอุปถัมภ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓-๔.

^๒สนิท สมักรการ, สังคมไทย, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๓), หน้า ๒๕-๒๖.

ประชาธิปไตยซึ่งยึดหลักของความเป็นธรรม ความเสมอภาคและความมีเสรีภาพเข้ามาเป็น
หลักในการปกครองประเทศไทย^๓

๕.๒.๒ กระบวนการแก้ปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในส่วนราชการไทย

กระบวนการแก้ปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในส่วนราชการไทย ระบบอุปถัมภ์
ทำร้ายคนดี ทำให้คนดีไม่ได้เข้ารับราชการ มีการเล่นพรรคเล่นพวก ช่วยเหลือพี่น้องให้ได้เข้ารับ
ราชการ ซึ่งขัดกับหลักการทางพระพุทธศาสนา สร้างความเสียหายแก่ระบบราชการและ
ประเทศชาติอย่างมาก ทำให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชันในระบบราชการ ข้าราชการเลิखขวัญกำลังใจ
ในการปฏิบัติหน้าที่ราชการ เนื่องจากผู้บังคับบัญชาพิจารณาความดีความชอบให้เฉพาะพรรค
พวกของตน ไม่คำนึงถึงความรู้ความสามารถและผลงานของผู้อื่น ทำให้ระบบราชการอ่อนแอ ไม่
สามารถพัฒนาหน่วยงานของตนให้เจริญก้าวหน้าได้ เพราะมีแต่ข้าราชการที่คอยวิ่งเต้นเข้าหาผู้มี
อำนาจและเสนอผลประโยชน์ตอบแทน ไม่เหมือนกับการอุปถัมภ์ในทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้
เพราะ การอุปถัมภ์ในพระพุทธศาสนา เป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ด้วยจิตใจเอื้ออาทรไม่เอา
รอดเอาเปรียบกัน

สังคมแบบพุทธเป็นสังคมแห่งการเกื้อกูลกันระหว่างพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี
อุบาสก อุบาสิกา โดยอุบาสกและอุบาสิกา จะเป็นผู้เกื้อกูล อุปถัมภ์บำรุงภิกษุ ภิกษุณี ด้วยปัจจัย ๔
คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัช ฝ่ายภิกษุ ภิกษุณี จะเกื้อกูลอุบาสก อุบาสิกา ด้วย
การแนะนำหลักแห่งการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ตามหลักอริยสัจ ๔ ให้รู้ถึงทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์
ความดับทุกข์ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ คือมรรคมีองค์แปด มีสัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ
เป็นอาทิ ตามหลักอรรถ ๔ ไม่มีความลำเอียงเพราะรัก เพราะชัง เพราะหลง และเพราะกลัว บุคคล
ผู้ละเมิดความชอบธรรมเพราะฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ และภยากติ ยศของผู้นั้นย่อมเสื่อม
ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ให้มีความรักความปรารถนาดีต่อกัน มิใช่ตรีช่วยเหลือกัน มีความสงสาร
ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ มีความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีมีสุข ก็มีใจแช่ม
ชื่นเบิกบาน มีใจเป็นกลางวางเฉย วางตนและปฏิบัติไปตามหลักการเหตุผลและความที่เที่ยงธรรม
ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ คือ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือ สงเคราะห์ด้วย
ปัจจัย ๔ กล่าวคำไพเราะ สุภาพน่าฟัง ชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐาน
ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เกิดแก่เจ็บตายด้วยแรงกาย รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาและช่วยปรับปรุง

^๓มีนาวรรณ ยืนยงค์, “ทัศนคติของประชาชนที่มีต่อระบบอุปถัมภ์และระบอบประชาธิปไตยในฐานะ
ที่เป็นวิถีชีวิต : ศึกษาเฉพาะกรณีทัศนคติของพนักงานภาคพื้น บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน)”, วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑.

ส่งเสริมในด้านจริยธรรม ทำตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอกับทุกคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกัน

สอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการทางศาสนา การอุปถัมภ์ในพระพุทธศาสนา เป็นการอุปถัมภ์ที่บุคคลช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้วยจิตใจอาทรและให้รู้รูปการที่ผู้อื่นกระทำแล้ว กระทำตอบแทน โดยมีได้รับผลประโยชน์อะไรทั้งสิ้น นอกจากบุญกุศลและความกตัญญูต่อบุคคลที่เป็นข้อปฏิบัติของชาวพุทธสืบต่อมา แนวคิดทางพระพุทธศาสนา จากการศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาจากคัมภีร์ต่าง ๆ ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ตลอดจนหนังสือที่เกี่ยวข้องกับประวัติทางพระพุทธศาสนา แล้วพบว่าสังคมแบบพุทธเป็นสังคมแห่งการเกื้อกูลกันระหว่างพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา โดยฝ่ายอุบาสกและอุบาสิกาจะเป็นผู้เกื้อกูลตลอดจนการอุปถัมภ์บำรุงภิกษุและภิกษุณีด้วยปัจจัย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัชบริวาร ฝ่ายภิกษุและภิกษุณีก็จะเกื้อกูลอุบาสกอุบาสิกาด้วยการแนะนำหลักการแห่งการดำเนินชีวิตถูกต้อง^๔

การที่พระสงฆ์ได้รับความอุปถัมภ์บำรุงด้วยอามิสทาน และอามิสบูชาจากอุบาสกและอุบาสิกา นั้น นับได้ว่าบุคคลเหล่านี้เป็นผู้มีส่วนช่วยในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ จนเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง และแพร่หลายมาจนถึงปัจจุบัน ในสมัยพุทธกาลบุคคลผู้ให้ความอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา มีทั้งฝ่ายที่เป็นอุบาสกและอุบาสิกา เช่น อนาถบิณฑิกเศรษฐี พระเจ้าพิมพิสาร ธัญญชัยเศรษฐี นางสุชาดา และนางวิสาขา มหาอุบาสิกา เป็นต้น โดยเฉพาะนางวิสาขามหาอุบาสิกามีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง ในการช่วยอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาด้วยการให้ทานการบูชาและการสงเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัชบริวาร^๕ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พงศ์พันธ์ จันทรวราทิตย์ กล่าวถึงระบบอุปถัมภ์ทางพระพุทธศาสนาไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง “บทบาทของเศรษฐีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก” สรุปว่า เศรษฐีในสมัยพุทธกาลนั้นมีบทบาทสำคัญยิ่งในการอุปถัมภ์และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในทุก ๆ ด้าน เช่น การถวายภัตตาหาร จีวร สิ่งของเครื่องใช้และยารักษาโรค ตลอดจนสร้างอารามถวายให้พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นางวิสาขา มหาอุบาสิกา ยังได้ทำคุณประโยชน์แก่พระสงฆ์หลายประการ เช่น การแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์

^๔พระมหาชัยวัฒน์ อภิญาณจารี (สิงห์เงิน), “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของนางวิสาขามหาอุบาสิกาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

^๕เปรม หิมจันทร์, “บทบาทของสตรีในวรรณคดีบาลี”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๘๕-๘๐.

เป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงมีพระพุทธานุญาตพร ๘ ประการตามที่นางวิสาขาทูลขอพร คือ การถวายวัสสิกสาฎก (ผ้าอาบน้ำฝน) ถวายอาคันตุกภัต ถวายคัมภีภัต ถวายคิลานภัต ถวายคิลานุปัฏฐากภัต ถวายคิลานเภสัช ถวายยาคุ และถวายอุทกสาฎก (ผ้าอาบน้ำแก้ภิกขุณี) ตลอดชีวิต^๖

๕.๒.๓ กระบวนการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากระบบอุปถัมภ์ในส่วนราชการไทยด้วย พุทธบูรณาการ

กระบวนการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากระบบอุปถัมภ์ในส่วนราชการไทยด้วย พุทธบูรณาการ ระบบความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย เป็นสังคมที่ยกย่อง เทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้สูงสุด มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงปัจจุบัน สังคมไทยเป็นสังคมพุทธ มีความเชื่อในเรื่อง “กรรม” และ “กฎแห่งกรรม” เป็นสังคมเสรี ยกย่องผู้มีความรู้ความสามารถ ผู้มีความรู้จะได้รับการยอมรับในฐานะ “ครู” ได้รับการยอมรับและกลายเป็นแบบอย่างของสังคม ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย คือค่านิยมของสังคมไทยในเรื่อง “ผู้ใหญ่ – ผู้น้อย” “การให้การขอความช่วยเหลือ ความคุ้มครอง” “การฝากเนื้อฝากตัว” กับผู้ใหญ่หรือผู้ที่มีฐานะสูงกว่า ในส่วนราชการไทย สำนักงานตำรวจสันติบาล เป็นกลไกสำคัญอันหนึ่งของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ในการปฏิบัติงานเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐบาล อันเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหา ที่อาจมีผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ ทั้งระบบสังคม ระบบเศรษฐกิจ และระบบการเมือง ทำให้ตำรวจสันติบาลมีลักษณะข่างานที่กว้างขวาง มีการปฏิบัติงานอย่างละเอียดทั้งในงานปกติหรืองานที่เป็นความลับ มีการกระจายอยู่ทั่วประเทศ โดยมีเป้าหมายการปฏิบัติงานสำคัญอยู่ที่การผดุงรักษาไว้ซึ่งการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

ดังนั้นการปฏิบัติงานของตำรวจสันติบาล จึงมีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อีกทั้งยังเป็นการเกี่ยวข้องที่จำเป็นต้องละเอียดรอบคอบ ลึกซึ้ง ทำให้ตำรวจสันติบาล ควรจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองเป็นอย่างดี และสอดคล้องกับแนวคิดของ Scott ได้ให้คำจำกัดความของความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ว่า คือความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างคนในสังคมที่มีฐานะบทบาทต่างกัน และอาจพิจารณาเป็นแบบหนึ่ง อาจเป็นแบบหนึ่งของสัมพันธ์แบบ dyadic (ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ๒ คน) ซึ่งคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมสูงกว่า หรือผู้อุปถัมภ์จะใช้อิทธิพลและสิ่งที่ตนมีอยู่คุ้มครองให้ผลประโยชน์

^๖ พงศ์พันธ์ จันทรวราหิตย์, “บทบาทของเศรษฐกิจที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒), หน้า ๑๔๓.

อย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่างแก่ผู้ที่มีฐานะต่ำกว่า หรือผู้รับอุปถัมภ์ ซึ่งก็ต้องตอบแทนด้วยการให้ความจงรักภักดีแบบช่วยเหลือตอบแทน รวมทั้งการอุทิศตนรับใช้แก่ผู้อุปถัมภ์ ความเกี่ยวข้องในเชิงการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กันระหว่างคนสองฝ่ายนั้น James C.Scott กล่าวว่า ฝ่ายอุปถัมภ์จะอาศัยอิทธิพลและทรัพยากรที่มีอยู่ คือ ความรู้และทักษะ การควบคุมโดยตรงหรือโดยอ้อมเหนือทรัพย์สิน หรือจากอำนาจโดยชอบธรรม ส่วนการตอบแทนของผู้ได้อุปถัมภ์อาจอยู่ในรูปของการใช้แรงงาน การช่วยเหลือในการต่อสู้ การช่วยเหลือด้านการเมือง เช่น การเป็นหัวคะแนน^๓

นอกจากนั้นยังสอดคล้องเกี่ยวกับความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ เป็นการแลกเปลี่ยนการบริการแก่กัน แต่เป็นการบริการที่แตกต่างกัน ซึ่ง Lucian M.Hanks มองว่าโครงสร้างสังคมไทยประกอบด้วยความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน หรือเป็นความสัมพันธ์ในแนวดิ่งโดยตลอดทั้งสังคม ซึ่ง ม.ร.ว.อภินันท์ รพีพัฒน์ ทำการศึกษาสังคมไทยสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๑๖ ว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่มีการกำหนดสถานภาพของบุคคลลดหลั่นจากบนลงมาสู่ล่างตามศักดินาที่มีอยู่ คือ สังคมไทยเป็นสังคมที่มีโครงสร้างที่เน้นความแตกต่างระหว่างฐานะตำแหน่ง คือ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์ที่มีฐานะตำแหน่งสูงกว่า และผู้รับอุปถัมภ์ที่มีฐานะตำแหน่งต่ำกว่า เป็นความแตกต่างระหว่างบุคคลตามฐานะและศักดินา^๔ ลิขิต ชีระเวคินกล่าวถึงแบบอุปถัมภ์ว่าเป็นระบบความสัมพันธ์ในสังคม โดยการจัดกลุ่มระหว่างผู้อุปถัมภ์หนึ่งคน และผู้ได้อุปถัมภ์จำนวนหนึ่ง โดยผู้อุปถัมภ์จะเป็นผู้มีฐานะทางสังคมหรืออำนาจทางการบริหาร โดยสามารถให้ทุนให้โทษได้ ส่วนผู้ได้อุปถัมภ์จะเป็นผู้คอยติดตามช่วยเหลือสนับสนุนการทำงาน และเสริมอำนาจหรือคอยรับใช้อุปถัมภ์^๕ และสอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงความกตัญญูไว้ในหนังสือ “คนไทยกับป่า” สรุปว่า ความกตัญญูเป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ในสังคมมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งอื่น ชีวิตด้านกายภาพดำรงอยู่ได้เพราะได้รับการอุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลต่าง ๆ มีบิดามารดา ครูอาจารย์ ญาติพี่น้องเป็นต้น นอกจากนั้น ต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งเหล่าอื่นอีก เช่น อาศัยปัจจัย ๔ เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิต จึงจะมีชีวิตอยู่รอดได้ ในส่วนจิตใจ มนุษย์ก็ได้รับการปลูกฝังอบรมลักษณะคุณค่าทางจิตใจจาก

^๓พิชาข รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, “โครงสร้างอำนาจและชนชั้นนำในชนบทไทย : ศึกษากรณีหมู่บ้านดั้งเดิมและหมู่บ้านที่กำลังเปลี่ยนแปลง”, วิทยานิพนธ์พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๒.

^๔อภินันท์ รพีพัฒน์, ม.ร.ว. “สังคมไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น”, อ้างใน จรรยา เศรษฐบุตร, อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คูวินทร์พันธุ์, ระบบอุปถัมภ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๕-๑๓๖.

^๕ลิขิต ชีระเวคิน, การเมืองการปกครองของไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๖.

บุคคลอื่น มีบิดามารดาเป็นต้นให้มีทัศนคติ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม อันเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตให้เจริญรุ่งเรือง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของมนุษย์ ความกตัญญูนี้เป็นคุณธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติ มิใช่เฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ให้มีแม่แต่สัตว์และพืชทั้งหลายด้วย^{๑๑}

กล่าวโดยสรุปผู้วิจัยเห็นว่าการแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสังคม จำเป็นอย่างยิ่งสมาชิกในสังคมต้องร่วมมือกันสร้างสรรค์สังคมและร่วมกันขจัดปัญหาที่เกิดจากระบบอุปถัมภ์ให้พ้นไปจากสังคมไทย ซึ่งมีวิธีการต่างๆ เช่น การปลูกฝังข้าราชการให้มีแนวความคิดที่รังเกียจและต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบ หรือการสร้างค่านิยมความซื่อสัตย์สุจริตให้แก่สังคม เป็นต้น ซึ่งวิธีการเหล่านี้จะนำสังคมไทยไปสู่การลดลงของปัญหาที่เกิดจากระบบอุปถัมภ์ได้ ที่สำคัญคือ นำหลักพุทธธรรมมาสอนแนะและปลูกฝังให้เยาวชนพร้อมทั้งผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ไปประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจัง ก็จะสามารถแก้ปัญหาระบบอุปถัมภ์ได้ ตามหลักไตรสิกขา

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

จากการศึกษากระบวนการแก้ปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในส่วนราชการไทย ด้วยพุทธบูรณาการ รัฐบาลต้องกำหนดเป็นนโยบายในการบริหารราชการแผ่นดิน โดยระบบคุณธรรม ยกเลิกระบบอุปถัมภ์ เพื่อคัดเลือกรับราชการโดยการสอบวัดความรู้ความสามารถเข้ารับราชการ โดยเสมอภาคกัน ด้วยความบริสุทธิ์ ยุติธรรม ปราศจากอคติ ๔ ซึ่งจะเป็แนวทางในการส่งเสริมและสนับสนุน โดยเฉพาะที่สอดคล้องกับกฎระเบียบด้าน พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการพลเรือนฉบับแรกเกิดขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ ๗ เมื่อ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๒ คณะกรรมการข้าราชการพลเรือน ซึ่งมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน ดังนั้น รัฐบาลควรกำหนดเป็นนโยบาย ในการบริหารราชการแผ่นดินโดยระบบคุณธรรม เพื่อปฏิบัติตามพระราชประสงค์ให้เป็นไปในทางเลือกสรรบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถเข้ารับราชการ และเพื่อนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาระบบอุปถัมภ์

^{๑๑}พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), คนไทยกับป่า, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗), หน้า ๒๑.

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ศึกษาระบบอุปถัมภ์และกระบวนการแก้ปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในส่วนราชการไทย พบว่าทำให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน จำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกหน่วยราชการต้องร่วมกันป้องกันและปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชันอย่างจริงจัง

ศึกษากระบวนการแก้ปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในส่วนราชการไทย ให้ทุกคนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ตามหน้าที่ ควรส่งเสริมสนับสนุนให้มีการปฏิบัติตามหลัก อคติ ๔ และหลักพรหมวิหาร ๔

กระบวนการแก้ปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในส่วนราชการไทยด้วยพุทธบูรณาการการอุปถัมภ์ในส่วนราชการไทย เป็นการอุปถัมภ์เกื้อกูลกันของคนในสังคมมีฐานะความเป็นอยู่แตกต่างกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันที่ขาดหลักธรรมเป็นการทำลายหลักนิติรัฐ และทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๕.๒.๓.๑ ศึกษาหลักอุปถัมภ์ในบริบททางพระพุทธศาสนา ที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกในสังคมปัจจุบัน

๕.๒.๓.๒ วิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติของประชาชนที่มีต่อระบบอุปถัมภ์และระบอบประชาธิปไตย เพื่อนำไปใช้ศึกษาจากกลุ่มประชากรอื่น ๆ เช่นหน่วยราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานภาคเอกชน เพื่อเป็นการตรวจสอบ ซึ่งจะช่วยให้การวิจัยมีความหลากหลายและเป็นประโยชน์ในเชิงวิชาการมากขึ้น

๕.๒.๓.๓ ศึกษาความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างระบบอุปถัมภ์กับการพัฒนาประชาธิปไตย ในประเด็นเชิงคุณภาพ โดยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกหรือการสังเกต เพื่อจะได้สามารถอธิบายในบริบทต่าง ๆ ได้ละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือจัดการศึกษาของพระสงฆ์. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕.

กรมศิลปากร. คัมภีร์ที่ปวงศ์. (ภาคภาษาไทย) ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร :

กลุ่มงานภาษาโบราณ, ๒๕๔๒ (คัดสำเนา).

กุลชน ชนาพงศ์. การบริหารรัฐกิจเปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๗.

คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ. รายงานผลการตรวจสอบและผลการ

ปฏิบัติหน้าที่ประจำปี ๒๕๕๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๕๗๗),

๒๕๕๑.

คณาจารย์ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. คู่มือนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รายวันการพิมพ์, ๒๕๔๑.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ (ภิกษุณีธัมมวันทา) แปล. คัมภีร์ที่ปวงศ์. กรุงเทพมหานคร : บริษัทส่องสยาม

จำกัด, ๒๕๕๓.

ดร.รุ่ง แก้วแดง. รีเอ็นจิเนียริงระบบราชการไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๓๘.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. มองอนาคต : บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางของสังคมไทย.

กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๖.

นิภากร ตะเกียงศ์ (น้องนุช). การปฏิรูประบบราชการ ปฏิรูปกระทรวงยุคใหม่ ๒๐ กระทรวงยุคใหม่. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ซี.พี.บุ๊ก สแตนดาร์ด, ๒๕๔๖.

ธานินทร์ กรัยวิเชียร. การฉ้อราษฎร์บังหลวง. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๒๐.

ธีรยุทธ บุญมี. สังคมเข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ที.พี.พี. จำกัด, ๒๕๓๖.

ประยูร สุขะใจ. “พฤติกรรมจิตอาสา” ใน สารนิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพีปกรณ จำกัด, ๒๕๕๖.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). พุทธศาสนากับการแนะแนว. กรุงเทพมหานคร : สมาคมแนะแนวแห่งประเทศไทย, ๒๕๓๔.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____. (ป.อ.ปยุตโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๓.

_____. (ป.อ.ปยุตโต). จาริกบุญ-จาริกธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑.

_____. (ประยุทธ์ ปยุตโต). จาริกอโศก. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐.

_____. (ประยุทธ์ ปยุตโต). คนไทยกับป่า. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗.

_____. (ป.อ.ปยุตโต). ธรรมบุญชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๘.

_____. (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕.

_____. (ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๔, กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์พลีพิมพ์, ๒๕๕๕.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร :

บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๓๘.

โยชิฟูมิ ทามาดา เขียน. ระบบอุปถัมภ์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. พิษณุ พงษ์สวัสดิ์ แปลและเรียบเรียง.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๓.

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๐ ตอนที่ ๑๐๐ ก. วันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๔๖. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์สำนักนายก, ๒๕๔๖). หน้า ๑-๑๖,

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร :

บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์จำกัด, ๒๕๔๖.

รศ.วิเชียร วิทญฺ์. แนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์และทฤษฎีระบบราชการ. กรุงเทพมหานคร :

บริษัทธีระฟิล์มและไซเท็กซ์ จำกัด, ๒๕๕๑.

ลิขิต วีระเวทิน. การเมืองและการปกครองของไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย

ธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓.

สมาน รังสิโยภยกุล. การจัดโครงสร้างส่วนราชการ. กรุงเทพมหานคร : จัดพิมพ์โดย สวัสดิการ

สำนักงาน ก.พ., ๒๕๔๐.

สนิท สมักรการ. ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวเครือญาติกับระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย. นนทบุรี :

: โรงพิมพ์สุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓.

_____. สนิท สมักรการ. ลักษณะของระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย. นนทบุรี : โรงพิมพ์

สุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓.

_____. สนิท สมักรการ. สังคมไทย. นนทบุรี : โรงพิมพ์สุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓.

สำนักงาน ก.พ.. พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. ๒๕๕๑. กรุงเทพมหานคร :

บริษัท โกลบอลอินเตอร์คอมมิวนิเคชั่น จำกัด ลาดพร้าว, ๒๕๕๑.

_____. แนวทางส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม. นนทบุรี : จัดพิมพ์โดยสำนักงาน ก.พ., ๒๕๕๓.

_____. ๘๒ ปีแห่งการใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๕๓.

สำนักงาน ป.ป.ป.. รายงานผลงานปฏิบัติราชการประจำปี ๒๕๓๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓.

สมพงษ์ เกษมสิน. การบริหารงานบุคคลแบบใหม่ (Modern Person Management) กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ไทย วัฒนาพานิช, ๒๕๑๖.

สุธี อากาศฤกษ์. การดำเนินการป้องกันและปราบปรามการทุจริตการประพฤติมิชอบในวงราชการเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ. เอกสารวิจัยส่วนบุคคลวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๒๔.

สุพล สีนสมุทร. บทบาทผู้บังคับบัญชาในการจัดการทุจริตประพฤติมิชอบในวงราชการ. กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๓๓-๒๕๓๔.

สุธี สุทธิสมบูรณ์ สมาน รังสิโยภฤกษ์. การแบ่งส่วนราชการและการจัดอัตรากำลังราชการ. กรุงเทพมหานคร : จัดพิมพ์โดย สวัสดิการสำนักงาน ก.พ., ๒๕๒๓.

สุพิศวง ธรรมนันทา. มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพมหานคร : ดี.ดี.บุ๊คสโตร์, ๒๕๔๐.

เสฐียร พันธรัย. ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร : ผดุงพิทยการพิมพ์, ๒๕๒๖.

ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. ความสัมพันธ์ของคนในสังคม : พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมการเมืองไทย. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๘

ศ. จำนงค์ ทองประเสริฐ. พระมหาธรรมิกราชาธิราช. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำนานมูลศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๕.

อมรา พงศาพิชญ์ ปรีชา คูวินทร์พันธ์. ระบบอุปถัมภ์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

อกิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว.. **สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ.๒๓๒๕-๒๔๑๖**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗.

อภิขญา ฤๅชัย. “ภาษาพระ-ภาษาใด?” ใน **สารนิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพีปกรณ จำกัด, ๒๕๕๖.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. **ภูมิปัญญาชาวบ้านสู่ภูมิภาค วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย**. โครงการกิตติมธึ สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐.

อุดม รุ่งเรืองศรี. **เทวคาพุทธ; เทพพาในพระไตรปิฎกและไตรภูมิพระร่วง**. เชียงใหม่. ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๗.

(๒) วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ :

ชนกพร เชน้อย. “ระบบอุปถัมภ์กับผลกระทบต่อการบริหารงานบุคคล : ศึกษาเฉพาะกรณีกองตรวจคนเข้าเมือง ท่าอากาศยานกรุงเทพ”. **สารนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๔๕.

ณัฐนันท์ ธนัทพิพัฒน์กุล. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย ผ่านทฤษฎีจริยศาสตร์ของ อิมมานูเอิล คานต์”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๐.

นายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์. “การศึกษาวิเคราะห์การเมืองและการปกครองในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

ปรีดา จันทร์แจ่มศรี. “ศึกษาเปรียบเทียบวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยสมัยปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณีการเผยแผ่ของวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี และ โบสถ์คริสต์จักรแสงสว่าง เขตธนบุรี กรุงเทพฯ”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๖๖.

ปิยพจน์ สามีติยากร “ทัศนะของพนักงานด้านระบบอุปถัมภ์ต่อผลของประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑.

เปรม หิมจันทร์. “บทบาทของสตรีในวรรณคดีบาลี”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต.

บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

นายภิรมย์ เจริญผล. “ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ : กรณีศึกษา

ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ จังหวัดนครปฐม”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พงศ์พันธ์ จันทรวราทิพย์. “บทบาทของเศรษฐกิจที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร

มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒.

พระมหาชัยวัฒน์ อภิญาณจารี (สิงห์เงิน). “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของทางวิสาขมาหาอุบาสิกา

ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระครูศรีสุตโสภณ (เงิน ชาดเมธิ). “ความกตัญญูกตเวที ในฐานะคุณธรรมค้ำจุนสังคมจาก

มุมมองพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระราชปัญญาภรณ์ (สิงห์คำ ชยวิโส). “กระบวนการสร้างสังคมคุณธรรมแบบมีส่วนร่วมภายใต้

รูปแบบธนาคารความดี สำหรับหน่วยอบรมประชาชน ประจำตำบลภาคเหนือ”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาล

งกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พันตำรวจเอก คัลลพงษ์ ศรีพานิชย์. “ทัศนคติ “การเมือง” ระบบอุปถัมภ์และการพัฒนา

ประชาธิปไตยในประเทศไทย : ศึกษากรณีข้าราชการตำรวจในสังกัดสำนักงาน

ตำรวจสันติบาล สำนักงานตำรวจแห่งชาติ”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔.

พันตำรวจตรี มนต์รี เป้าทอง “ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดแบบอนุรักษนิยมกับระบบอุปถัมภ์

และการปกครองตามระบบประชาธิปไตย : ศึกษาจากทัศนคติของประธานองค์การ

บริหารส่วนตำบลในเขตภาคกลาง”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิต

วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔.

พิชาย รัตนดิถ ฌ ภูเก็ต. “โครงสร้างอำนาจและชนชั้นนำในชนบทไทย : ศึกษากรณีหมู่บ้าน

ดั้งเดิมและหมู่บ้านที่กำลังเปลี่ยนแปลง”. วิทยานิพนธ์พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต.

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๗.

มีนาวรรณ ยืนยงค์. “ทัศนคติของประชาชนที่มีต่อระบบอุปถัมภ์และระบอบประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต : ศึกษาเฉพาะกรณีทัศนคติของพนักงานภาคพื้น บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน)”. *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖.

รังษิ์ สุทนต์. “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

ร้อยเอก ขจรศักดิ์ ไทยประยูร. “ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ในระบบการเมืองไทย : ศึกษาทัศนคติของนายทหารสังกัดกองพลที่ ๑ รักษาพระองค์”. *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓.

สมชาย พรหมมา. “ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่ออาชีพนักวิชาการกับระบบอุปถัมภ์และระบอบประชาธิปไตย : ศึกษากรณีอาจารย์ประจำของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์”. *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓.

สมหญิง สุนทรวงษ์ “ระบบอุปถัมภ์กับการกระจายผลประโยชน์ในการพัฒนาชนบท : กรณีศึกษาหมู่บ้านในชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก”. *วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยามหาบัณฑิต*. คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๒.

อุดม รัฐอมฤต. “ปัญหาบางประการเกี่ยวกับกฎหมายป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ”. *วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต*. คณะนิติศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐.

(๓) บทความ

นิธิ เอียวศรีวงศ์. “เด็กฝากกับสังคมพืงพา”. *Trandy man*, (๓ มกราคม ๒๕๔๑) : ๓๖.

ลิขิต ธีระเวคิน. “ระบบอุปถัมภ์และการเมืองไทย”. *มติชนรายวัน*, (๑๒ พฤษภาคม ๒๕๔๒) : ๖.

สนธิ์ สมักรการ. “ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวเครือญาติกับระบบอุปถัมภ์”, *วารสารสังคมไทย*. ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๓๓) : ๒๕.

ไทยรัฐ. คดีซื้อรถดับเพลิง. ปีที่ ๖๔ ฉบับที่ ๒๐๓๒๒ (วันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๕๖) : ๑,๑๐,๑๕.